

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

אסא הסנה תשפ"ג שנה י"ט ל"א יוני 565

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: סימני ראש השנה

לאחר מכן לוקחים את הרימון ומברך עליו "שהחיינו" (בתנאי שהוא לא היה השולחן בשעת הקידוש), ואומר: "יהי רצון... שנהיה מלאים מצוות כרימון".

וידועה השאלה, הרי הגמרא בברכות (ז.) דורשת על הפסוק "כפלה הרמון רקתך", מאי 'רקתך'? אפילו ריקנין שבך מלאים מצוות כרמון. ע"כ. וכי אנחנו מבקשים להיות כריקנים שבישראל? ונאמרו בזה כמה תירוצים.

ונראה לומר הכוונה בזה, מסופר בספר האיש על החומה (ח"ב עמ' 33) על השאגת אריה, שכאשר עמד להיפטר מן העולם, הגישו לו סידור כדי שיאמר וידוי קודם מיתתו. הרי השאגת אריה את ידיו, ואמר: ידיים אלו יעידו עלי, שאיני צריך לומר וידוי כיון שלא היה לי זמן לחטוא.

וכן מובא בספר אמת ואמונה (עמ' נ"ג) על הרה"ק מקוצק ז"ע, שהיה נוהג לומר לחסידיו: איני מבקש ממכם שלא תחטאו בגלל שאינכם רוצים לחטוא. אלא, אני מבקש ממכם שלא תחטאו כיון שלא יהיה לכם זמן לחטוא.

והרה"ק מקוצק ז"ע הביא לכך ראייה מדברי הגמרא בסוכה (ז.) שאומרת: אויר פוסל בשלושה טפחים וסכך פסול פוסל בארבעה טפחים. ולכאורה, היה צריך להיות להיפך שסכך פסול פסולותו תהיה יותר גדולה וחמורה מאויר שאין בעצמותו כל פסול? אלא מלמדנו, שההולך בטל גרוע יותר מן הפסול, ולכן פוסל האויר גם בשיעור קטן יותר.

התרופה הטובה ביותר, נגד יצר הרע היא "ניצול הזמן". כיון ש"הבטלה מביאה לידי זימה" (משנה כתובות נט.).

זוהי הכוונה "מלאים מצוות כרימון" כדוגמת הרימון, שאין חלל ריק בין הגרעין לקליפה וכן כל הגרעינים מונחים אחד ליד השני ואחד מעל השני, שאין בו מקום פנוי. לרמז שלא ילך זמנו לבטלה.

ומסופר על מרן החפץ חיים זצוק"ל שהיה לו מקום בעליית ביתו ששם היה עושה חשבון נפש, ורבי ירוחם ליבוביץ ורבי נפתלי טרופ זצוק"ל שהיו בראדין רצו לשמוע כיצד עושה מרן הח"ח את החשבון, ועלו לעליה והחביאו את עצמם שלא יגלה אותם ושמעו אותו מתחיל ואומר לעצמו "ישראל מאיר ישראל מאיר מה עשית היום?" וכך עבר על כל רגע ורגע מה עשה בו, והיה חסר לו שלש עשרה דקות שלא זכר מה עשה בהם והתחיל לבכות בכיות גדולות ונוראיות "ישראל מאיר מה עשית אם אותן 13 דקות",

במסכת הוריות (דף יב.) וגם במסכת כריתות (דף ו.) מובא ענין אכילת הסימנים בראש השנה.

במסכת הוריות, הגמרא אומרת: לעולם יהא רגיל "לראות" בראש השנה קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי. אבל במסכת כריתות, הגמרא אומרת: לעולם יהא רגיל אדם "לאכול" בראש השנה קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי. זאת אומרת, לא רק לראות אותם, אלא גם לאכול מהם, וכך נפסק בשלחן ערוך (סימן תקפג ס"א).

בתחילה לוקחים את התמר עוד לפני התפוח והרימון כי הוא הראשון בשבעת המינים, ומברך עליו "העץ" [ובלילה השני מברכים שהחיינו על התמרים הצהובים, אף על פי שיש תמרים בשוק כל השנה, כיוון שהתמר הצהוב ניכר בחידושו עי' ילק"ו סימן תר]. ועל מה שנשאר אומר: יהי רצון שיתמו אויבינו ושנאינו וכל מבקשי רעתינו".

ויש לבאר מדוע בחרו ב"תמר", לא רק מחמת היותו לשון נופל על לשון, אלא, כתב בספה"ק תולדות יעקב יוסף (פרשת בא) וזה לשונו: שמעתי ממורי (הבעש"ט הקדוש) פירוש הפסוק (תהלים צ"ד) "אל נקמות ה' אל נקמות הופיע". על פי משל, איש כפרי אחד שמרד במלך, שהכה ורגם איקונין של מלך, או כיוצא בזה, ומיד עשה אותו המלך לראש, והעלהו ממדרגה למדרגה, עד שנעשה משנה למלך, וכל מה שהטיב המלך עמו יותר, והביאו ליותר מדרגה, וראה יותר כבוד המלך, ומשרתיו והנהגותיו, היה יותר צער לזה שהיה בן כפר, בזכרו שמרד נגד המלך הגדול הרחמן הזה, ומה שהיה ראוי לעונש הוא מטיב עמו יותר, והמלך עשה בכוונה מכוונת, שאם היה ממיתו, היה לו צער לפי שעה ותו לא, מה שאין כן בדרך הנ"ל, הוא מצטער כל ימיו, ומוסיף והולך תמיד, כשעלה ליותר גדולה מוסיף יותר צער על צערו, איך מלאו לבו למרוד עיני כבודו, וזהו שאמר אל נקמות ה', ר"ל שנקמת השם יתברך הוא על ידי מידת הרחמים שלא כמלך בשר ודם, והוא, כי אל נקמות הופיע, ו"ל שהנקמה הוא במה שהופיע לו מגדולתו, ובראותו גדולת המלך, ובזכרו שמרד נגד מלך זה, אין לך צער גדול יותר מזה ודפח"ח, עכ"ל.

על פי זה יש לומר, כי לוקחים אנו את התמר, כי התמר מתוק הוא, כדוגמת "דבש תמרים" ומבקשים אנו, שכל אותם אויבים ושונאים שנבראו מחמת עוונותינו להענישנו, בורא עולם יסלק אותם, ובמקום זה יעניש אותנו על ידי שישפיע עלינו "מתיקות", ואין לך "נקמה" יותר גדולה מזו.

ובכה עד כדי כך שהם ברחו מהבכיות שחשבו שישרפו מהבכיות שלו.

לאחר מכן התפוח בדבש, ונראה לומר הרמז בזה, על פי דברי הבאר מים חיים (פרשת כי תשא ד"ה כי תשא את) על דברי המדרש (ויק"ר כז, א) על הכתוב (איוב מ"א, ג) "מי הקדימני ואשלם": ורוח הקודש אומרת מי הקדימני ואשלם. מי קילס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מל בנו לשמי עד שלא נתתי לו בן. מי עשה לפני מעקה עד שלא נתתי לו גג. מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית. מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו דמים. מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי הפריש לי תרומה ומעשר עד שלא נתתי לו גורן. מי הפריש לי חלה עד שלא נתתי לו עיסה, מי הפריש לי קרבן עד שלא נתתי לו בהמה. ע"כ.

והנה בפשטות כוונת המדרש, כי מאחר ואין במציאות שיוכל האדם לעשות דבר מצוה לפני שמקבל מהקב"ה את היכולת לכך. ולפיכך לא מגיע לו שכר על פעולתו, אחר שקיבל מתנת חינוך מהקב"ה.

אך כתב הבאר מים חיים, כי על ידי ההשתוקקות שמשתוקק שיהיה לו בן זכר כדי לקיים בו מצות מילה, או משתוקק שיהיה לו בית כדי שיוכל לקבוע בו מזוזה ומעקה, הרי בכל זה ההשתוקקות קודמת לבן או לבית, והקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה (קידושין מ), אם כן יש מציאות שהאדם כביכול מקדים את מה שנותן לו הבורא ב"ה, ובמחשבתו מקיים את המצוה קודם לקבלת הדבר.

וזהו שאמר הכתוב: "מי הקדימני" כלומר, כי המקדים כביכול את עצמו על ידי הקדמת ההשתוקקות לקיום מצוה, "ואשלם", בדין הוא שיטול שכרו על שהקדים עוד לפני שנתן לו הקב"ה.

לפי זה מצינו אצל התפוח שהוא שונה משאר פירות כדברי הגמרא בשבת (פג). "א"ר חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו'? למה נמשלו ישראל לתפוח, לומר לך, מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע".

נמצא כי התפוח מסמל על השתוקקות של עם ישראל לקיום המצוות.

לפיכך נוטלים תפוח בליל ראש השנה ומטבילים בדבש, לרמז, כי על ידי השתוקקות למצוות זוכים לדבש ולשכר טוב בעולם הזה.

ברכת שנה טובה

בספר ליקוטי המהר"ל [מנהגים הלכות ימים נוראים] מביא בשם רבו המובהק מהר"ר שלום מאושטרייך, וידוע בשם הפוסקים כי רוב פסקי המהר"ל נובעים מרבו ז"ל הנ"ל, וזה לשונו: "אמר מהר"ש, משנכנס אלול כשכותב אדם איגרת שלום לחברו צריך לרמוז בהתחלתו שמבקש עליו להשיבו לשנה טובה... על דרך 'בשנה טובה תכתב ותחתם' או 'תולה ארץ על בלימה ייטיב לך כתיבה וחתימה' וכדומה, וכן נהג מהר"י סגל".

רמז נאה מצאו למנהג זה בפסוק: "וישאלו איש לרעהו לשלום" - שהוא ר"ת אלול, וישאלו הוא לשון שאלה ובקשה, כלומר שמבקש איש על רעהו לשלום, וזה באלול כפי שרומז הר"ת הנ"ל.

הגמרא בברכות (נה). אומרת: "ואמר רב יהודה שלושה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם, מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה לברך ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברבנות". "כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב ואברכה מברכך" - ופירש רש"י: "והמברך ברהמ"ז מברך לבעה"ב" - הכוונה על ברכת האורח, ומשמע שמי שמברך את

חברו מתברך אף הוא בזכות ברכה זו, כפי שכתוב "ואברכה מברכך", שהש"ת מברך את המברך.

לאור דברים אלו, בימים אלו שאנו מבקשים ומתחננים לזכות לשנה טובה וכוח"ט לחיים טובים וארוכים, זה הזמן גרמא לברך את הזולת בכל מה שאפשר, וע"י כך יתקיים בנו מקרא שכתוב "ואברכה מברכך" באריכות ימים ושנים טובות, בכוח"ט בספרם של צדיקים גמורים לאלתר לחיים טובים.

הרבי רבי בונים מפרשיסחא דרש על זה את הפסוק: "נשא לבבנו אל כפים" (איכה ג, מא) שכאשר יהודי תוקע כפו לחברו בליל ראש השנה, ומברכו בברכת 'לשנה טובה', על זה נאמר "נשא לבבנו אל כפים", היינו, שהאדם יכניס את לבו בתוך כפיו ויכוון בכל לבו את ברכת ה'לשנה טובה' שהוא מאחל ומברך לחברו, שברכה זו לא תהיה רק מכף אל כף ומשפה ולחוץ אלא ממעמקי הלב (קול מבשר, חלק א).

ביטוי מעניין היה נשמע מדי שנה מפיו של מו' הגר"ש שמעלקא אבד"ק סעליש זצ"ל שהיה דרכו לברך בימים קדושים אלו בלשון כזה: "כתיבה וחתימה טובה עם כל המפרשים אפילו עם הפני יהושע". והיה זה לפלא גדול, מה עניין הפני יהושע לברכה זו.

ובספר 'בית פנחס' להדיין מקאסוב זצ"ל (ליקוטים אות כ"א) הביא ביאור נפלא, שהתכוון לרמוז בדבריו ע"פ מה שאמר הרה"ק ה'שר שלום' מבעלזא זי"ע לפרש את מאמר חז"ל (ברכות ז). "אל תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך", שהכוונה בזה שאף שהעיקר הוא לברך את ישראל ברוחניות - שייושעו בשפע קודש בתורה ובמצוות, כי זה כל האדם, עם כל זה "אל תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך", כלומר: גם ברכת גשמיות לא יהיה קל בעיניך לברך את ישראל. כך אמר הרה"ק שר שלום מבעלזא זי"ע"א.

וידוע שהאדם שזכה שהתקדשו איבריו וגידו לעבודת הש"ת אזי ממילא הוא נעשה בבחינת בריכה עליונה להשפיע גם לזולתו כל טוב, והוא בבחינת זכר המשפיע ואז זוכה לשפע טוב גם בגשמיות, ובענייני עולם הזה הוא זוכה לקבל גם הטובות בבחינת מקבל.

והנה ידוע שהלבנה נקראת 'מקבל', שכן היא מקבלת אורה מהשמש. ולפי זה מובן היטב לשון הברכה של הגאון מסעליש זצוק"ל שבירך בברכת כוח"ט "עם כל המפרשים" וכמובא מצדיקים על מה שאנו מתפללים שנזכה להיכתב בספר חיים ברכה שלום ופרנסה טובה, שרמוזים בזאת הן ענייני רוחניות והן ענייני גשמיות, שניושע בגשמיות כמו בעניינים הרוחניים, וע"ז הוסיף אפילו עם ה"פני יהושע", ע"פ מאמר הגמרא (בבא בתרא עה): "פני יהושע כפני לבנה", כלומר שנקבל שפע ברכה והצלחה גם בגשמיות ואז יהיה לנו ברכת כתיבה וחתימה טובה "עם כל המפרשים" - בגוף ובנפש.

ונראה לפרש כוונתו בדרך אחרת, על דברי הגמרא שלשה ספרים נפתחים, כתב ה"פני יהושע": "שלשה ספרים נפתחין בראש השנה". כאן יפה לקצר כמו שאמרו חכמים ז"ל בפרק אין דורשין (חגיגה ג). 'במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור. ועניין הספרים האמורין כאן בוודאי הם עניין מופלא ואדם אחד מני אלף ידע להשיג מהות ואיכות הספרים על מתכונתם.

אמנם בהמשך הדברים הוא כותב, מדוע ראה צורך לבאר קצת את הדברים, וכלשונו: 'מצאתי עצמי מחוייב בדבר להרחיב הדיבור קצת לדקדק ולהבין מיהא הדברים כפשטן'. ובדבריו הוא מדקדק בלשון המאמר שלשה ספרים נפתחים, שלא מוזכר שם חתימה אצל הבינוניים, שכן חתימה מוזכרת אצל הצדיקים ואצל הרשעים בלבד. והוא מבאר שהבינוניים נידונים לחיים במידת "ורב חסד - להטות כלפי חסד", והרי חותמו של הקב"ה הוא 'אמת' והרי מצד האמת אינם זכאים,

לכן ביום הכיפורים הם נכתבים והמידה של 'חתימה' אינה נאמרה עליהם. היינו שאצל הבינוניים אין גדר 'חתימה'.

וזו כוונת הברכה "עם הפני יהושע", היינו עם פירושו של ה'פני יהושע' שבינוניים זוכים שהקב"ה מטה להם כלפי חסד. הרמ"א הביא את המנהג לברך את חבריו בראש השנה (סימן תקפ"ב, סעיף ט) אחרי דברי השולחן ערוך: אף על פי שכל ימות השנה מתפללים בלחש בראש השנה ויום הכיפורים נוהגין לומר בקול רם, ולטעות לא חיישינו כיון שמצויים בידם מחזורים. הגה. ונוהגין שכל אחד אומר לחברו לשנה טובה תכתב.

והנה יש להבין מדוע הרמ"א כתב את המנהג דווקא כאן?

אלא בספר "מישרים מגיד" לרבי יצחק צבי ברינפלד ז"ע בו יש גילויים וסודות נוראים שזכה שנתגלו לו ע"י מלאך מגיד משמים ונדפס לאחר הסתלקותו – מובא שם כדלהלן: שבשנה אחת, היה בראש השנה בירושלים והאריך מאד בתפילת העמידה בליל א' דראש השנה, עד שכל המתפללים כבר הלכו לביתם, והוא נשאר לבדו בבית הכנסת. ואז התגלה לו המלאך המגיד, ואמר לו שלא טוב עשה שהאריך בתפילתו, "כי ע"י כך לא זכה לברך ולהתברך בעת שנוהגים ישראל אחר התפילה לומר איש לרעהו "לשנה טובה תתכתב ותחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום". ובשמים מחשיבים מאד כשאחד מברך את רעהו בליל ראש השנה והשני אומר לו אמן על הברכה.

וזו כוונת הרמ"א שהביא את המנהג לחבר את חבריו דוקא אחר הזכרת תפילת משונה עשרה, כדי ללמד, שיש לקצר בתפילה ולא יאריך בכוונותיו, כדי שיזכה להתברך ממתפללי בית הכנסת.

ועוד יש לבאר, על פי דברי הגמרא בסוטה (ל"ב:) המבארת מדוע מתפללים כל השנה תפילת שנונה עשרה בלחש: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מפני מה תיקנו תפלה בלחש? שלא לבייש את עוברי עבירה (-המתוודים בתפלתם על עבירות שבידם, רש"י), שהרי לא חילק הכתוב מקום בין חטאת לעולה".

ולפי זה יש לשאול, מדוע שונה הדבר בראש השנה ויום הכיפורים, שיותר להתפלל בימים אלו בקול רם, מדוע אין חשש שמא חבריו ישמע את העוונות שבידו והתבייש. לכך הזכיר הרמ"א את המנהג לברך את חבריו בשנה טובה, וזוה רואים את האחדות והאחוה שיש בימים אלו, וממילא אין חשש שמא יבייש את חבריו שישמע את העוונות שבידו.

מעשה שהיה עם הרה"ק ברבי חיים אלעזר שפירא האדמו"ר ממונקאטש ז"ע בעל ספר מנחת אלעזר. האדמו"ר היה ידוע כמתפלל הרבה על הגאולה השלימה, ובשנת תר"ץ נסע לארץ ישראל לביקור קצר של י"ג יום בליווי כעשרים אנשים. מטרת הנסיעה הייתה לבקר במקומות הקדושים ולפגוש את הסבא קדישא רבי שלמה אליעזר אלפאנדארי ז"ל ולבקר בשכונת בתי מונקאטש בירושלים, שיזם לבני קהילתו שעלו לארץ ישראל. מסעו של האדמו"ר רב זכה לתהודה בציבור. במהלך הביקור נסע האדמו"ר בארץ לאורכה ולרוחבה וביקר במקומות הקדושים.

גולת הכותרת של הביקור היה המפגש עם רבי שלמה אליעזר אלפאנדארי, וכמסופר בספר עת הזמיר: ביום הרביעי לשהייתה של פמליית האדמו"ר בירושלים הגיעה הנסיעה לשיאה, בלילה הוא אור לפסח השני חג הגאולה ממצרים, לאחר תפילת ערבית נכנס הרבי אל חדרו של החכם אלפאנדארי שבשכונת רוחמה (היא הנקראת היום שכונת גאולה בירושלים) הישיש צהוב הפנים היה מוטל על מיטתו והעלה העשן, ואף כיבד את אורחו בסיגריה הרבי התיישב בסמוך למיטתו וביקש להשאירם לבדם. הנוכחים שיצאו באי רצון הקשיבו מן החלונות ומן החרכים לשיחה רבת המתיחות שבה ביקש מנהיגם של קנאי הונגריה שהיה מתנגד גדול לציונות לכפות על חכם הספרדים שיכריזו על ביאת הגואל.

היתה לו לרב מנחת אלעזר בת יחידה ושמה חיה פרימא רבקה, נישאה בחודש אדר תרצ"ג להרב ברוך יהושע ירחמיאל רבינוביץ' והחתונה הזו הייתה אירוע מכונן, והעולם היהודי עסק בו הרבה, לפני שהתקיים והרבה לאחר שהסתיים ואלפי חסידים מאירופה כולה וגם מארצות הברית הגיעו להשתתף בה. לחתונה הגיעו יותר מחמשים אנשי תקשורת כותבי עיתונים רדיו וצלמים לתעד את החתונה עיתון האידישע צייטונג' דיווח למחרת שהחתן הגיע לחתנת הרכבת בעיר מונקאטש בשעה עשר בבוקר כשממתינים לו אלפי חסידים יחד עם כל רבני ודייני העיר, ובראשם הרבי שישב בעגלה המלכותית.

לאחר נישואיו היה דר רבי ברוך עם אשתו בוורשה שבפולין, מאוחר יותר כשחלה המנחת אלעזר הוא התחנן בפניהם שישבו לעירו מונקאטש שהייתה באותם הימים תחת שליטה צבית. והם מיהרו לציית לבקשתו. הרב מנחת אלעזר אהב במיוחד את נכדו "צבי נתן דוד" הוא היה משחק איתו ומפנק אותו וצבי הקטן נהג לשבת בחיק סבו בתפילת קבלת שבת. ובראש חודש אלול בשנה האחרונה לחייו נפ' ב' סיון תרצ"ז, לקח המנחת אלעזר את השופר כדי לבדוק אם הוא במצב טוב, צבי נכח בחדר והתרגש מאוד לראות את השופר ולשמע את צליליו הוא ביקש מסבו לתקוע תקיעה נוספת והסבא הסכים בשמחה. מאז זה הפך לטכס קבוע בכל יום מימי אלול לאחר התקיעות המסורתיות אותן תוקעים בחודש זה, היה הסבא תוקע תקיעה נוספת עבור נכדו. בערב ראש השנה בו לא תוקעים בשופר, התאכזב הנכד צבי כשלא שמע את תקיעות השופר ה שגרתיות היום הוא ערב ראש השנה הסביר לו סבו היום לא תוקעים בשופר, מחר בבוקר נתקע בשופר בבית הכנסת. הילד לא הבין וגם לא רצה לנסות להבין הוא צעק רקע ברגליו והתעקש עוד תקיעה אחת עוד תקיעה אחת. לאחר זמן סבו התרכך לשמע הבכי של נכדו האהוב והוא תקע תקיעה אחת.

המנהג במונקאטש היה כי בראש השנה לפני תקיעת השופר היה הרבי נושא דברים. לפני שפתח את דבריו, ניגש המנחת אלעזר אל ארון הקודש פתח אותו ואמר: "ריבון העולמים, עלי לבקש מחילה, כתוב בספרי ההלכה שלא לתקוע בשופר בערב ראש השנה, אך אני תקעתי ביום זה, הוא החל לבכות וקרא: האם אתה יודע ריבונו של עולם מדוע עברתי על המנהג המקובל? היה זה מפני שנכדי הקטן שכב על הרצפה והתחנן שאתקע בשבילו תקיעה אחת בשופר. לבי נמס בקרבי, לא יכולתי לראות אותו בוכה ולכן תקעתי פעם נוספת למרות שלא נהוג לעשות כך.

וכאן הרים הרב את קולו: אבא, כיצד תוכל לעמוד מנגד ולראות את בניך אהוביך שוכבים על הרצפה וקוראים לך טאטע עוד תקיעה אחת! תקע בשופר גדול לחרותנו תקע בשופר המבשר על ביאת הגאולה השלימה! הלא אפילו אם לא הגיעה השעה כיצד תוכל לראות את ילדיך בוכים ולא לעשות דבר?

באותה שנה התקיעה בשופר התעכבה למשך זמן רב כל הקהל בכו ללא הרף יחד עם הרבי.